

แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ ในสถานศึกษา กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

Guideline for commercial promotion of creation of Bai Sri by indigenous
knowledge of Educational Institutions in Bangkok and Vicinity

ดนยาพันธ์ สรรพกิจ¹ / วิศนี ศิลตระกูล² / อัญชลี จันทาโก³

Donyapan Suppakit / Wisanee Siltrakul / Ancharee Jantapo

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ใน สถานศึกษา กรุงเทพมหานครและปริมณฑลใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ระยะเวลาในการศึกษาเริ่มตั้งแต่ มิถุนายน 2555 – เมษายน 2557 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 50 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า ที่มาของบายศรีที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมาจากศาสนาพราหมณ์ เขมรนั้นมีเพียงแผ่นจารึกเท่านั้นที่บอกถึงเรื่องราวของบายศรี แต่ไม่มีเอกสารหรือหลักฐานใดที่บ่งชี้ว่ามีที่มาหรือต้นกำเนิดมาจากเขมร คนไทยได้นำเอาบายศรีมาใช้ในชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนตาย สำหรับบายศรีของไทยนั้นไม่มีปรากฏหลักฐานว่าเกิดขึ้นเมื่อใด สันนิษฐานกันว่าจะเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย โดยทำบายศรีจุฬาลักษณ์จากเค้าโครงในเรื่องของ “งานเมียงและหมาก” งานทำบายศรีก็ว่าจะเริ่มขึ้นมาในสมัยนั้นเพราะมีหลักฐานว่าเริ่มมีนำเอาใบตองมาประดิษฐ์กระถางลอย การคิดประดิษฐ์บายศรีขึ้นมาเพื่อใช้ในการบูชาอันสันนิษฐานว่าเป็นการทำเลียนแบบยอดเขาพระสุเมรุอันเป็นที่ประทับของพระอิศวร การนำเอาดอกไม้ที่เป็นมงคลนามมาประดับตกแต่งก็เพื่อความเป็นสิริมงคลและใช้เป็นสื่อที่มีความหมายถึงองค์เทพยดาที่ทำพิธีบูชา พราหมณ์จะเป็นผู้แทนในการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อของทางศาสนา

ในแง่ของการเรียนการสอนในสถานศึกษา วิชาการงานพื้นฐานอาชีพเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาในภาควิชาคหกรรมศาสตร์ ที่เปิดสอนเย็บปัก ถักร้อย ทำอาหาร

¹ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ อาจารย์คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

และงานดอกไม้ใบตอง การเรียนทำบายศรีนั้นแยกย่อยมาจากงานดอกไม้ใบตอง โดยเรียนหนึ่งครั้ง 4 ชั่วโมงใน 1 ภาคการศึกษาเท่านั้น ในระดับประถมและมัธยมจะมีเวลาเรียนเพียง 45 นาที ซึ่งต้องเรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ จึงทำให้เกิดปัญหาของครูผู้สอนว่าจะสอนอะไรให้แก่เด็กได้บ้างในเมื่อเวลาเรียนนั้นมีจำกัด ทำอย่างไรเด็กจึงจะได้อรรถประโยชน์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน

คำสำคัญ : บายศรีปากชาม บายศรีเทพ
บายศรีพรหม

ABSTRACT

This research aimed to study the guideline for commercial promotion of creation of Bai Sri with indigenous knowledge in the educational institutions in Bangkok and vicinity. The research was conducted during June 2012 to April 2014. The sample was 50 persons, the data derived from which were analyzed by qualitative method, and the results were presented by descriptive analysis. The results showed that the origin of the Bai Sri in written form came from Hinduism. In Khmer there was only inscription that depicted the story of Bai Sri, but no documentation or evidence that indicated the source or origin from Cambodia. It is believed that the Bai Sri had been used by Thai in everyday life from birth to death. In Thailand, there was no evidence to finalize the time when it originated. It was assumed that it originated

in the Sukhothai period by creation of the royal lady by name Sri Chulalak from the hint, “*work in Leaf-Wrapped Bite-size Appetizer and Betel Nuts*”. Bai Sri Work was likely to begin in those days, because there was evidence to show that people invented floating basket from banana leaves. It was assumed that Bai Sri inventing for use in worship was modeled after Sumeru Mount which was the residence of Lord Shiva. Decorating Bai Sri with flowers of auspicious names indicated the auspiciousness and used as symbolic sign for deity who presided over the ritual. Brahmin was authorized to perform ceremonies by religious beliefs.

In terms of teaching and learning in educational institutions, the basic career was a part of the course in the Department of Home Economics, which was opened for training in embroidery, cooking, flower work and banana leaf work. Bai Sri making was a part of flower and banana leaf work, which was taught once for about four hours in one semester only. In primary and secondary schools, students were given 45 minutes to learn both theory and practice. This causes problems to teachers as to what extent they had to teach students within the limited period, and how to make students understand both theory and practice.

Key Words : Bai Sri Pak Cham, Bai Sri Deva, Bai Sri Brahma.

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่บ่งบอกให้เห็นถึงรากเหง้าในการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องอาจมีความแตกต่างกันบ้างตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในยุคสมัยปัจจุบันนี้ไม่มีประเทศใดที่มีวัฒนธรรมบริสุทธิ์เป็นของตนเองอย่างแท้จริง การได้อิทธิพลจากต่างชาติต่างภาษาจะเป็นตัวแปรที่ทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมถูกเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังคงมีพื้นฐานที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ตรงในวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่คนรุ่นเก่าได้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่และถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นประเพณี อาจมีการพัฒนาปรับปรุงให้ทันตามยุคสมัยและตามสภาพแวดล้อมของสังคมบ้างแต่ก็ยังคงรักษารากเหง้าของเดิมไว้ให้เป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชาติ

คนไทยในสมัยโบราณดำรงชีวิตอยู่โดยอิงกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความเชื่อสิ่งลี้ลับที่ไม่สามารถอธิบายในทางวิทยาศาสตร์ได้ หรือวัฏจักรของชีวิตที่ไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความกลัวและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจอยู่เหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่สามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงพยายามคิดค้นหาและหาวิธีการต่างๆ เพื่อต่อรองกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจลึกลับเหล่านั้น ด้วยการกล่าวคำอ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนเองต้องการในเรื่องต่างๆ ที่จะทำให้เกิดผลโดยตรงต่อตนเองและครอบครัว โดยการประกอบพิธีกรรมในรูปแบบต่างๆ พร้อมทั้งตั้งเครื่องบวงสรวงสังเวยเพื่ออันเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมารับเครื่องบรรณาการที่จัดเตรียมไว้และอวยชัยให้

พรให้สำเร็จสมดังปรารถนาตามที่ต้องการ สิ่งหนึ่ง ในเครื่องบรรณาการที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ สิ่งนั้นคือ “บายศรี” ที่มาจากใบตองและประดับด้วยดอกไม้สดที่มีชื่อเป็นมงคลนาม บายศรีเป็นของสูงที่ทรงคุณค่าและอยู่คู่กับวิถีชีวิตของไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ และยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญยิ่งในศาสนาพราหมณ์ (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2543). เอกลักษณ์ไทย เล่ม 1 หน้า 70 – 77). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.) ในด้านของพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนานั้น คนไทยเราได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ และฮินดู ซึ่งถูกผสมกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยจนบางครั้งแทบจะแยกไม่ออกว่าสิ่งใดเป็นของไทยอย่างแท้จริง อย่างเช่นในการนับถือเทพเจ้าที่มีมากมายหลายองค์ของศาสนาพราหมณ์และฮินดู การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ หรือประเพณีสำคัญๆ ต่างๆ ทั้งในพระราชพิธี (พิธีหลวง) หรือพิธีของราษฎรมากมาย ในการบูชาเทพเจ้านั้นพราหมณ์จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม สิ่งของที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีนั้นก็จะมีความหมายล้วนแต่เป็นของที่เป็นสิริมงคลเพื่อใช้เป็นสื่อไปถึงองค์เทพเจ้าที่เราเคารพบูชา พราหมณ์ใช้บายศรีในการประกอบพิธีกรรม 3 ประเภทคือ บายศรีปากชาม บายศรีตอ บายศรีตัน งานสำคัญต่างๆ จึงต้องมีบายศรีเพื่อเพิ่มความเป็นสิริมงคล การจะตกแต่งทำบายศรีนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายและไม่ใช่ว่าทำกันได้ทุกคน ในภาคอีสานสมัยโบราณ ถือว่าการทำบายศรีต้องมีครู ซึ่งจะเรียกกันว่าครูภูมิปัญญา (ผญาอีสาน) ท่านจะเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ในการทำ ดังมีคำกล่าวที่เป็นภาษาอีสานว่า “จีปลาให้มีครู จีปูให้มีवाद” แปลความหมายได้ว่า จะเรียน

วิชาใดก็ต้องมีครูเป็นผู้สั่งสอน การเรียนบายศรีก็เช่นกันจะต้องมีการครอบครูและไหว้ครูเพื่อขออนุญาตเรียนก่อนเป็นเบื้องต้น และครูจะเป็นผู้คอยแนะนำสั่งสอนในการเรียนทุกขั้นตอน ในระหว่างการเรียนและการทำบายศรี ผู้ทำต้องมีการสำรวมจิตใจไม่ให้คิดในสิ่งที่เป็นอกุศล ไม่กล่าวถ้อยคำที่ไม่ไพเราะ ปัจจุบันนี้มีการพัฒนารูปแบบการทำบายศรีประเภทต่างๆ และใช้วัสดุที่มีความคงทนกว่าวัสดุที่ได้มาจากธรรมชาติ เพื่อให้เป็นไปตามกระแสความนิยมและการแข่งขันในตลาดการค้าที่มีการแข่งขันกันสูง ส่วนบายศรีหลวงหรือบายศรีในราชสำนักยังคงใช้วัสดุที่ได้มาจากธรรมชาติและคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ ซึ่งจะมีความวิจิตรบรรจงและประณีตมากกว่าบายศรีของพราหมณ์และของราษฎร วัสดุที่นำมาประกอบเป็นบายศรีแต่ละชนิดจะมีความหมายที่แตกต่างกันไปและต้องสื่อความหมายแทนองค์เทพเจ้า สำหรับบายศรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทั้งพิธีหลวงและพิธีของพราหมณ์นั้น จะใช้บายศรีปากชาม บายศรีเทพ บายศรีพรหม บายศรีตัน บายศรีต่อ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น ส่วนบายศรีของราษฎรนั้น เช่น บายศรีปากชาม บายศรีเทพ บายศรีพรหม บายศรีตัน บายศรีต่อ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น บายศรีพญานาค บายศรีธรรมจักร บายศรีพรหมโลก บายศรีเปิดโลก ฯลฯ

คุณค่าของงานบายศรีนั้นมีมากมายหลายด้าน อาทิเช่น คุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยที่อยู่คู่กับคนไทย ที่พบเห็นในวิถีชีวิต เช่น ภาชนะใส่อาหารที่เป็นกระตุง พานขันหมาก พานขันหมั้น พานดอกไม้รูปเทียน คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจคือการนำเอางานที่ประดิษฐ์จากใบตองและดอกไม้ไปสร้างเป็นรายได้ไม่ว่าจะเป็นการนำไปประกอบอาชีพถาวร หรือนำเอาไปเป็นอาชีพเสริม

คุณค่าทางจิตใจก็คือการทำให้เกิดความเพลิดเพลิน มีสมาธิ และจิตใจที่เยือกเย็นสุขุม และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่สำเร็จและยังเป็นการช่วยดำรงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยไว้ได้เป็นอย่างดี (สุพัสดา ศรีอุตร และ สมัย ศรีอุตร. (2551). ประวัติบายศรีบายศรีดอกไม้อสด. (หน้า 5-6). (กรุงเทพฯ : บริษัทวาดศิลป์ จำกัด.) การนำบายศรีไปใช้งานพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อมีข้อกำหนดไว้ว่า บายศรีปากชาม นำไปใช้ในพิธีทำขวัญภายในครัวเรือนอย่างง่ายๆ ที่มีช่างานพิธีใหญ่ พิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การตั้งศาล การทำบุญในวาระต่างๆ ฯลฯ บายศรีตันหรือบายศรีใหญ่ใช้ในการบูชาเทพยดาตามลัทธิของพราหมณ์ หรือใช้ในงานพิธีใหญ่ การไหว้ครู บางงานอาจใช้บายศรีปากชามและบายศรีตันควบคู่กัน ในภาคกลางใช้บายศรีชนิดนี้ในการบวงสรวง พิธีไหว้ครู หรือพิธีสมโภช ส่วนในภาคอีสานและล้านนาใช้บายศรีนี้ในการทำขวัญต่างๆ เช่น การทำขวัญคน การทำขวัญสัตว์ และการทำขวัญสิ่งของต่างๆ

ปัจจุบันสังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตความเสื่อมถอยของวัฒนธรรมและสภาพเศรษฐกิจ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบไทยๆ ถูกทอดทิ้งและเลือนหายไป ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมและประเพณีแบบดั้งเดิมได้ลดน้อยถอยลงไป การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย กลับถูกมองว่าล้าหลังและงมงายเป็นเรื่องฟุ่มเฟือยไม่จำเป็น ผู้คนที่อยู่ในสังคมยุคใหม่เกิดการแสวงหาความสุข ด้วยการสร้าง อัตลักษณ์ที่เป็นของตัวเองจากสังคมออนไลน์และโลกโซเชียล ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของไทยกลับถูกทอดทิ้งละเลยไม่ค่อยมีใครให้ความสนใจจนเกิดการสูญหาย เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ ผู้สนใจ

ที่จะศึกษาค้นคว้าก็น้อยมาก ปัญหาที่เป็นอุปสรรคใหญ่ในการถ่ายทอดความรู้ ประการแรก คนสมัยโบราณจะไม่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้กับผู้อื่น ไตนอกจากลูกหลานญาติพี่น้องและคนสนิทในวงแคบๆ ของครอบครัวเท่านั้น รูปแบบของการถ่ายทอดจะเป็นแบบการลงมือปฏิบัติและสอนกันแบบปากต่อปาก ไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือจดบันทึก เป็นลายลักษณ์อักษรจึงไม่สามารถศึกษาและสืบค้นข้อมูลในรายละเอียดเชิงลึกได้ ประการที่สอง คือ ขาดผู้สืบทอดอย่างต่อเนื่องซึ่งบางอย่างมีขั้นตอนในการประดิษฐ์ที่ยุ่งยาก ซับซ้อน ใช้เวลานานในการประดิษฐ์ อายุการใช้งานของวัสดุที่นำมาใช้ก็มีระยะเวลาจำกัด ราคาของวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้มีราคาค่อนข้างแพง ในระบบการศึกษาของไทยไม่มีนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษาเท่าที่ควร

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งศิลปะที่บรรพบุรุษที่มอบไว้ให้เป็นมรดกตกทอดทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ จึงได้ทำการศึกษาค้นคว้า วิจัย และจุดประสงค์หลักก็เพื่อมุ่งเน้นหาแนวทางในการส่งเสริมการภูมิปัญญาการทำบายศรีให้เป็นที่แพร่รู้จักและแพร่หลาย ในสถานศึกษาให้มากยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมาย

ศึกษาความเป็นมาของภูมิปัญญาการทำบายศรี ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง สภาพปัจจุบัน และปัญหาการประดิษฐ์และการนำบายศรีไปใช้งานศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ในสถานศึกษากรุงเทพมหานครและปริมณฑล

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Indepth Interview) สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แล้วนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ศึกษาความเป็นมาของภูมิปัญญาการทำบายศรี ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง สภาพปัจจุบันและปัญหาการประดิษฐ์และการนำบายศรีไปใช้งานศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ในสถานศึกษากรุงเทพมหานครและปริมณฑล ระยะเวลาในการศึกษาเริ่มตั้งแต่ มิถุนายน 2555 – เมษายน 2557 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มบุคคลทั่วไป รวมจำนวน 50 คน

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ในสถานศึกษากรุงเทพมหานครและปริมณฑลพบว่า

1. ความเป็นมาภูมิปัญญาการทำบายศรีพบว่า

ไม่เป็นที่ปรากฏเด่นชัดว่าบายศรีเกิดขึ้นเมื่อใด สันนิษฐานกันว่าน่าจะเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย โดยทำด้วยวัสดุจากธรรมชาติ จากเค้าโครงในเรื่องของงานเมียงและหมาก ที่มาของบายศรีที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมาจากศาสนาพราหมณ์ ส่วนเขมรนั้นมีเพียงจารึกที่บอกถึงเรื่องบายศรีที่นำมาใช้ในพิธีต่างๆ แต่ไม่มีเอกสารหรือหลักฐานใดที่บ่งบอก

ว่ามีต้นกำเนิดมาจากเขมรเลย เชื่อกันว่าบายศรี นั้นเป็นของคนไทยเพราะคนไทยนำมาใช้คู่กับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยเหตุที่ไทยได้รับอิทธิพล ทางศาสนาจากพราหมณ์และฮินดู พิธีกรรมและความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก การประกอบพิธีเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นเรื่องสำคัญหากทำผิดพลาดหรือผิดขั้นตอนก็อาจเกิดโทษได้ พราหมณ์จึงมีหน้าที่ในการประกอบพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นผู้กำหนดว่าจะต้องใช้สิ่งใดบ้าง ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละอย่าง บายศรีเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ บายศรีที่นำมาใช้คือ บายศรีปากชาม บายศรีตอ บายศรีต้น 3 - 7 ชั้น งานที่เกี่ยวกับพระราชพิธีพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นเชื้อพระวงศ์ จะใช้ 9 ชั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำบายศรีนั้นจะเป็นการถ่ายทอดกันในครอบครัวเท่านั้น พราหมณ์ทุกคนต้องทำบายศรีที่ใช้ประกอบ [พิธีเอง โดยมีภรรยาและบุตรเป็นผู้ช่วย

ด้านความเชื่อ

บายศรีเป็นของสูงที่มีครู คนในสมัยก่อนค่อนข้างที่จะหวงวิชาและจะไม่ทำให้ใครเห็น การถ่ายทอดวิชาจึงเป็นเรื่องลับเฉพาะในครอบครัวเท่านั้น ผู้เรียนต้องทำพิธีไหว้ครูและครอบครูตามประเพณีและตามคติความเชื่อของคนโบราณ วัสดุที่ใช้และขั้นตอนการทำบายศรีนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญ เช่น ดอกไม้ที่นำมาใช้ประกอบตกแต่งตัวบายศรี ต้องเป็นดอกไม้ที่เป็นมงคลนามและความหมาย ดังนี้ ดอกดาวเรือง หมายถึง พบแต่ความรุ่งเรือง ดอกรัก ความหมายถึง ความรัก ความพิศวาสดอกบานไม่รู้โรย หมายถึง รักไม่รู้โรย ดอกกุหลาบ หมายถึง ความรักที่สดชื่น ดอกพุด หมายถึง พบแต่สิ่งที่ดีๆ สิ่งทีบริสุทธ์ ดอกบัวหลวง หมายถึง ความสุข, ความสำเร็จ ใบมะตูม หมายถึง มีชื่อเสียง ญ้าแพรก

หมายถึง มีความฉลาด

ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

การนำบายศรีมาใช้ในพิธีกรรมประกอบไปด้วย บายศรีปากชาม 1 คู่ บายศรีพรม 1 คู่ บายศรีเทพ 1 คู่ บายศรีหลัก 1 คู่ บายศรีตอ 1 คู่ บายศรีทั้งหมดนี้ถือเป็น 1 งาน บายศรีปากชาม จะใช้ในการบูชาเทวดา พระภูมิเจ้าที่ พระชัยมงคล บายศรีตอ 5 7 9 ชั้น จะใช้ในงานบวช งานเรียกขวัญ - สู่ขวัญ และงานพระราชพิธี ส่วนบายศรีต้น และ บายศรีพรม จะใช้ในการตั้งศาลพระพรหม บายศรีเทพ ใช้ในการไหว้เทพทางพราหมณ์ทุกองค์ บายศรีครู ใช้ในการไหว้ครู บายศรี 9 ชั้น ใช้ในการบวงสรวงพระมหากษัตริย์

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาการประดิษฐ์

พบว่า

สังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตความเสื่อมถอยของวัฒนธรรมและสภาพเศรษฐกิจ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบไทยๆ ถูกทอดทิ้งและเลือนหายไป ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมและประเพณีแบบดั้งเดิมได้ลดน้อยถอยลงไป พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย กลับถูกมองว่าล้าหลังและมลายไปเป็นเรื่องฟุ่มเฟือยไม่จำเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ผู้สนใจที่ศึกษาค้นคว้าก็น้อยมาก ปัญหาที่เป็นอุปสรรคใหญ่คือการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ ประการแรก คนสมัยโบราณไม่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้กับผู้อื่นได้นอกจากลูกหลานญาติพี่น้องและคนสนิทในวงแคบๆ ของครอบครัวเท่านั้น รูปแบบของการถ่ายเป็นแบบการลงมือปฏิบัติและสอนกันแบบปากต่อปากไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจึงไม่สามารถศึกษาและสืบค้นข้อมูลในรายละเอียดเชิง

ลึกได้ ประการที่สอง คือขาดผู้สืบทอดอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบางอย่างจะมีขั้นตอนในการประดิษฐ์ที่ยุ่ยาก ซับซ้อน ใช้เวลานานในการประดิษฐ์นาน อายุการใช้งานของวัสดุที่นำมาใช้ก็มีระยะเวลาจำกัด ราคาของวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้มีราคาค่อนข้างแพง ในระบบการศึกษาของไทยไม่มีนโยบายในการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษาเท่าที่ควร

3. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ในสถานศึกษา พบว่า

ในแง่ของการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาพบปัญหาเดียวกันคือรายวิชาพื้นฐานอาชีพงานใบตองที่เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชามัธยมศึกษาใช้เวลาเรียนเพียง 45 นาที ใน 1 ภาค การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเรียน 1 ครั้ง 4 ชั่วโมง ใน 1 หลักสูตร ปัญหาจึงเกิดขึ้นในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนว่า ครูสอนอะไรให้แก่เด็กได้บ้าง เพราะเป็นรายวิชาภาคปฏิบัติในความเป็นจริงไม่สามารถสอนอะไรได้เลย ทำอย่างไรให้เด็กได้รับความรู้ให้ได้มากที่สุด การเรียนในภาคปฏิบัติจึงเป็นเรื่องสำคัญ เด็กที่มีความสนใจและชอบในวิชานี้ก็หาโอกาสศึกษาเพิ่มเติมฝึกปฏิบัติจากครูผู้สอนหรือตามแหล่งศูนย์ฝึกวิชาชีพต่างๆ หรือศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญโดยตรงนอกห้องเรียน

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ในสถานศึกษา กรุงเทพมหานครและปริมณฑล สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ความเป็นมาภูมิปัญญาการทำบายศรี

พบว่า

จากการศึกษาความเป็นมาภูมิปัญญาการทำบายศรี ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีต้นกำเนิดมาจากที่ใด การถ่ายทอดภูมิปัญญาจะเป็นการทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น จากคนในครอบครัวเอง ส่วนในสถานศึกษานั้นได้จัดให้มีการเรียนการสอนในระยะเวลาสั้น เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกทักษะแล้วผู้เรียนบางส่วนที่มีความสนใจและรักในงานด้านนี้ ก็จะไปศึกษาค้นคว้าความรู้ความชำนาญเพิ่มเติมจากแหล่งศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ ที่เปิดสอน หรือศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญโดยตรงเท่านั้น จึงจะนำมาประกอบอาชีพได้

ด้านความเชื่อ

เชื่อกันว่าบายศรีนั้นเป็นของสูงและเป็นของมีครูแรง ผู้ใดจะทำการศึกษาล่าเรียนจะต้องทำพิธีไหว้ครูและครอบครูเสียก่อน เพื่อเป็นการฝากตัวเป็นศิษย์ก่อนการลงมือประดิษฐ์บายศรีทุกครั้งผู้ทำจะต้องนำดอกไม้ ธูป เทียนมาจุดกลางแจ้งเพื่อขออนุญาตครูทำและขอให้ครูช่วยให้การทำบายศรีสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีความงดงาม อย่ามีอุปสรรคในเวลาที่ประดิษฐ์บายศรีนั้นผู้ทำจะต้องไม่กล่าวจาที่ไมสุภาพนี่คือกลอุบายของคนสมัยโบราณที่ต้องการจะให้คนนั้นปฏิบัติดี คิดดี ทำดี พุทธิ มีความกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์

ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันนี้ยังคงมีการนำบายศรีไปใช้ในงานสำคัญต่างๆ ทั้งในงานพระราชพิธี (พิธีหลวง) พิธีราษฎร์และยังรวมไปถึงการนำไปใช้ในงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อเพิ่มความเป็นสิริมงคลยิ่งขึ้น

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาการประดิษฐ์

พบว่า

การประดิษฐ์บายศรีแต่ละประเภทเพื่อนำ

ไปใช้ในงานพิธีต่างๆ นั้นได้มีการประยุกต์รูปแบบ และวัสดุที่นำมาใช้ เพื่อให้เกิดความทันสมัย มีอายุการใช้งานที่นานขึ้น และเป็นการสรรหาวัสดุที่นำมาใช้ทดแทนวัสดุที่ได้จากธรรมชาติที่มีราคาแพงและขาดแคลนในบางฤดูกาล เพื่อเป็นการสนองความต้องการของตลาดการค้าที่มีการแข่งขันกันสูง

3. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำบายศรีเชิงพาณิชย์ในสถานศึกษา พบว่า

กระทรวงศึกษาควรพัฒนาการเรียนการสอน และเพิ่มรายวิชาพื้นฐานอาชีพให้มากขึ้น และส่งเสริมด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้จากภายนอกมาถ่ายทอด โดยตั้งเป็นชมรมและจัดหางานมาให้เด็กและต่อไปก็อาจจะนำไปเป็นอาชีพเสริมได้ เมื่อเขาเรียนทำบายศรีแล้วเขาจะได้อะไรกลับมาบ้าง

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการเรียนการสอนในสถานศึกษา สามารถนำผลการศึกษา ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีระยะเวลาที่เหมาะสม รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยบูรณาการด้านการทำบายศรีต่อไป

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดเก็บรวบรวมองค์ความรู้ในการศึกษาประวัติความเป็นมาความหมายของการทำบายศรี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ชัดเจน

3. ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและความหลากหลายในรูปแบบและพัฒนาวัสดุที่นำมาใช้ทดแทนวัสดุจากธรรมชาติมาในบางฤดูกาล เป็นต้น

4. ควรมีการศึกษารูปแบบและปรับปรุงเพื่อพัฒนาในการบริการลูกค้า เพื่อจะได้สามารถเป็นทางเลือกให้กับลูกค้าในแข่งขันทางการตลาด และเป็นการแก้ปัญหาวัตถุดิบขาดตลาดหรือมีราคาสูง

5. สถานศึกษาจะต้องเป็นสถาบันหลักในสังคมที่มีศักยภาพในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในการที่จะปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อภูมิปัญญาไทยและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริม สนับสนุน ชี้แนะแนวทาง สร้างประสบการณ์และความชำนาญ เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาต่อยอด และผลักดันให้เกิดศักยภาพสามารถแข่งขันในตลาดการค้าได้

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2543). **เอกลักษณ์ไทย เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สุพัสตา ศรีอุดร และ สมัย ศรีอุดร. (2551). **ประวัติบายศรี บายศรีดอกไม้สด**. (2551). กรุงเทพฯ : บริษัท วาดศิลป์ จำกัด.